

■ Andreea MILEA¹

Parcul castelului Teleki din Luna de Jos, județul Cluj

DATE ISTORICE ȘI CONTEMPORANE²

The Teleki Manor House Park in Luna de Jos, Cluj County

HISTORICAL AND CONTEMPORARY DATA²

■ **Rezumat:** *Articolul prezintă câteva repere din istoria construcțiilor și amenajărilor parcului castelului Teleki din Luna de Jos (județul Cluj), a cărui construcție pornește la mijlocul secolului al XVII-lea și primește influențe, de-a lungul timpului, ale stilurilor renascentist, baroc și neoclasic. Parcul castelului, clasat drept monument istoric în Listele Monumentelor Istorice 2004, respectiv 2010, și posibil de documentat în forma sa de stil mixt la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, a suferit degradări puternice după naționalizare, astfel încât în prezent urmele fostelor amenajări sunt indescifrabile. Articolul descrie principalele elemente construite și amenajate ale ansamblului, relațiile dintre ele și relațiile lor cu așezarea și peisajul înconjurător, așa cum au fost ele observate de către autoare în vara anului 2009, în încercarea de a schița un inventar sumar al situației amenajării în zilele noastre.*

■ **Abstract:** *The article presents several landmarks from the history of construction and landscape design of the Teleki Manor House Park in Luna de Jos (Cluj Co.), the building of which starts in the mid-17th century and receives influences, over time, from the Renaissance, Baroque and Neoclassical styles. The manor house park, listed in the 2004, respectively 2010 Historic Buildings List, and with a possibility to be documented, in its mixed style appearance created at the end of the 19th and the beginning of the 20th century, has suffered serious degradations after its nationalisation, so that at present the traces of its former landscaping are undecipherable. The article presents the main built and landscaped elements of the ensemble, the relationships developed between them and with the settlement and the surrounding landscape, as they were observed by the author in the summer of 2009, in an attempt to sketch a brief inventory of the current state of the ensemble.*

■ **Cuvinte cheie:** grădină istorică rezidențială, amenajare în stil mixt, secolul XIX

■ **Keywords:** residential historical garden, mixed style landscaping, 19th century

Introducere

■ Începută în cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea din dispozițiile lui Mihály TELEKI³ (1634-1690), construcția castelului în stil renascentist din Luna de Jos⁴ este finalizată spre sfârșitul aceluiași secol

1 Arhitect, doctor, Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, România.

2 Urmând structura metodologică descrisă în articolul de debut al rubricii *Grădini Istorice*, prezentarea parcului Castelului Teleki din Luna de Jos abordează următoarele aspecte, relevante pentru o analiză sistematică a grădinilor istorice rezidențiale transilvănene: date generale despre „proprietari, etape de construcție, stil arhitectural, constructori”; peisaj („formațiuni principale de relief, cursuri de apă, prezența unor elemente dominante”); amplasament („localizare în cadrul așezării, forma generală a sitului, caracterul limitelor”); relief local și dispunerea elementelor majore („topografia sitului, localizarea elementelor majore pe sit: zona de acces, reședința, parcul, alte elemente naturale sau construite”); amenajările de acces („localizarea acceselor – pe proprietate și în reședință – și descrierea amenajărilor aferente”); castelul și relația lui cu amenajările exterioare („descrierea volumelor principale” ale castelului și a „dispozitivelor de legătură cu exteriorul”); respectiv, amenajarea exterioară propriu-zisă („compoziție, dispunerea vegetației, elemente de vegetație, paviment, obiecte ornamentale, construcții ornamentale”). Pentru descrierea detaliată a metodologiei, a se vedea Andreea MILEA, *Grădini istorice din Transilvania: primii pași pentru o cercetare sistematică*, în „Transsylvania Nostra”, nr. 4/2012, p. 48-60.

3 Cancelar al Transilvaniei în timpul domniei lui Mihály APAFI I.

4 Ansamblul castelului Teleki (CJ-II-a-B-07692) sec. XVIII: castel (CJ-II-a-B-07692.01) sec. XVIII; turnul de vânătoare (CJ-II-a-B-07692.02) sec. XVIII; parcul (CJ-II-a-B-07692.03) sec. XIX; conform Listei Monumentelor Istorice 2004, respectiv 2010 (Ministerul Culturii și Patrimoniului Național, Institutul Național al Patrimoniului). Luna de

1 Architect, PhD, Technical University of Cluj-Napoca, Romania.

2 Following the methodological structure described in the first article of the *Historical Gardens* column, the presentation of the Teleki Manor House Park in Luna de Jos approaches the following aspects, relevant for a systematic analysis of Transylvanian historical residential gardens: general data on “owners, building stages, architectural style, contractors”; landscape (“main landforms, watercourses, the presence of dominating elements”); site (“location within the settlement, general shape of the site, limit characteristics”); local relief and the placement of major elements (“site topography, location of the main elements on site: access area, the residence, the park, other natural or built elements”); access and the elements related to it (“access placement – to the property and to the residence – and the descriptions of the related elements”); the manor house and its relationship with the landscape design (“description of the residence’s main volumes” and “the devices for the connection with the exterior”); as well as the actual landscape design (“composition, placement of the vegetation, vegetation elements, pavement, ornamental objects, ornamental constructions”). For a detailed description of the methodology, see Andreea MILEA, “Historical Gardens in Transylvania: First Steps towards a Systematic Research,” *Transsylvania Nostra* 4 (2012): 48-60.

Introduction

■ Construction on the Renaissance style manor house in Luna de Jos³ began in the second half of the 17th century at the order of Mihály TELEKI⁴ (1634-1690) and was finalised towards the end of the same century by Pál TELEKI (1677-1731). Referring to the strong attachment of the Transylvanian nobility to the Renaissance style, József BIRÓ, in his work *Erdélyi kastélyok*, reminds that, when in 1698 the learned Pál TELEKI built the manor house in Luna de Jos, he ordered the works to be done in the Renaissance style⁵. In retaliation for the support that Pál TELEKI gave to Francis RÁKÓCZI II in the Kuruc uprising (1703-1711), the manor house in Luna de Jos was destroyed by the Imperial army. József BIRÓ mentions the works for the manor house's repairing in 1728, in which Jakab FEJÉR, Jakab TISZA, and Dávid SIPOS took part, but also continuous subsequent works of renovation to which contributed Mihály UMLING, János HOFFMANN, in 1747 stonemason János HAMMER, in 1758 master mason Ferenc PAMER, Károly HAYDER, József HOFFMAJER, as well as many other stonemasons and bricklayers whose names are preserved in the TELEKI family archives, and who, through their interventions, gradually introduced elements of the new Baroque style.⁶ The Baroque mansion – subsequently demolished – was built around that time.⁷ The manor house park, with secular trees (oaks, beeches, chestnuts), but also recent ornamental elements, is mentioned as having once a gloriolite.⁸ Of the several buildings that

■ Fig. 1. Reprezentarea aşezării Kendilóna (Luna de Jos) în Harta Iosefină (Josephinische Landesaufnahme 1769-1773). Amplasamentul castelului este reprezentat la sud de râul Luna, delimitat fiind de o incintă fortificată © Österreichisches Staatsarchiv, Arcanum Adatbázis Kft., 2014
■ Figure 1. Representation of Kendilóna (Luna de Jos) in the map of the 1st Military Survey (Josephinische Landesaufnahme 1769-1773). The site of the manor house is represented south of Luna River, being delimited by a fortified enclosure © Österreichisches Staatsarchiv, Arcanum Adatbázis Kft., 2014

de către Pál TELEKI (1677-1731). Referindu-se la puternicul ataşament al nobilimii transilvănene faţă de stilul renescentist, József BIRÓ, în lucrarea sa *Erdélyi kastélyok*, aminteşte că, atunci când în 1698, savantul Pál TELEKI şi-a construit castelul din Luna de Jos, el a dispus să se lucreze în stil renescentist.⁵ Drept represalii pentru susţinerea pe care Pál TELEKI i-a acordat-o lui Francisc RÁKÓCZI II în răscoala curuţilor (1703-1711), castelul din Luna de Jos este distrus de armata imperială. József BIRÓ menţionează lucrările de repararea castelului din 1728, la care au lucrat Jakab FEJÉR, Jakab TISZA şi Dávid SIPOS, dar şi continue lucrări ulterioare de renovare la care au contribuit Mihály UMLING, János HOFFMANN, în 1747 pietrarul János HAMMER, în 1758 meşterul zidar Ferenc PAMER, Károly HAYDER, József HOFFMAJER, precum şi mulţi alţi pietrari şi zidari ale căror nume sunt păstrate în arhiva familiei TELEKI, şi care treptat, prin intervenţiile lor, introduc elemente ale noului stil baroc.⁶ Conacul baroc – demolat ulterior – a fost construit pe atunci.⁷

3 Teleki Manor House ensemble (CJ-II-a-B-07692) 18th century; manor house (CJ-II-a-B-07692.01) 18th century; hunting tower (CJ-II-a-B-07692.02) 18th century; park (CJ-II-a-B-07692.03) 19th century; according to the 2004, respectively 2010, Historic Buildings List (Ministry of Culture and National Heritage, National Institute of Heritage). Luna de Jos/Lona (RO), Kendilóna/Kislóna/Lóna (HU), Lone (DE); according to Attila M. SZABÓ, "Dicţionar de localităţi din Transilvania," dictionar.referinte.transindex.ro, <http://dictionar.referinte.transindex.ro/index.php?action=betu&betu=l&kezd=180&co=roman> (accessed December 2014).
4 Chancellor of Transylvania during the reign of Mihály APAFI I.
5 "[...] midón a tudós Teleki Pál 1698-ben kendilónai kastélyát építi, reneszánsz modorban dolgoztat." József BIRÓ, *Erdélyi kastélyok* (Budapest: Új Idők Irodalmi Intézet – Singer és Wolfner – Kiadása, 1944), 52.
6 "[...] a kendilónai Teleki-kastély tatarozásán 1728-ban dolgozik Fejér Jakab, Tisza Jakab s a nagynevű Sipos Dávid, a virágos reneszánsz szöszékek mestere – később is állandóan javítják, díszesítik az épületet, mint a kolozsvári Umling Mihály, Hoffmann János, 1747-ben a szintén kolozsvári Hammer János kőfaragó, 1758-ben a bajor eredetű Pamer Ferenc kolozsvári kőművespallér, a Sziléziából jött Hayder Károly, a kolozsvári Hoffmajer József s még megannyi más kőfaragó és kőműves, kiknek nevét megőrizték a Teleki-levéltár számadásai." *Ibidem*, 56.
7 "Ekkortájt épült az azóta lebontott kendilónai barokk udvarház; a kutatás már felszínre hozta a Kolozsvárt meglepedő pallérok, kőfaragók és szobrászok névsorát, akiknek az új stílus meghonosodásában oly nagy szerepe volt." *Ibidem*.
8 "Az erdélyi kastélyok legtöbbjének mai napig is e parkok fő díszei; ilyen még a sámsondi, a marosvécsi fenyves, az óriási fatörzsekkel, gloriolite-el egykor ékes kendilónai s a virágokkal telehalmozott, színekben dúskáló újabb választópark, valamint a marosnémeti és a bethlemi kastély gyönyörű kertje". *Ibidem*, 115.

Jos/Lona (RO), Kendilóna/Kislóna/Lóna (HU), Lone (DE); conform Attila M. SZABÓ, "Dicţionar de localităţi din Transilvania", dictionar.referinte.transindex.ro, accesat ultima dată în decembrie 2014, la URL: <http://dictionar.referinte.transindex.ro/index.php?action=betu&betu=l&kezd=180&co=roman>.

5 "[...] midón a tudós Teleki Pál 1698-ben kendilónai kastélyát építi, reneszánsz modorban dolgoztat." József BIRÓ, *Erdélyi kastélyok*, Budapest, Új Idők Irodalmi Intézet – Singer és Wolfner – Kiadása, 1944, p. 52.
6 "[...] a kendilónai Teleki-kastély tatarozásán 1728-ban dolgozik Fejér Jakab, Tisza Jakab s a nagynevű Sipos Dávid, a virágos reneszánsz szöszékek mestere – később is állandóan javítják, díszesítik az épületet, mint a kolozsvári Umling Mihály, Hoffmann János, 1747-ben a szintén kolozsvári Hammer János kőfaragó, 1758-ben a bajor eredetű Pamer Ferenc kolozsvári kőművespallér, a Sziléziából jött Hayder Károly, a kolozsvári Hoffmajer József s még megannyi más kőfaragó és kőműves, kiknek nevét megőrizték a Teleki-levéltár számadásai". *Ibidem*, p. 56.
7 "Ekkortájt épült az azóta lebontott kendilónai barokk udvarház; a kutatás már felszínre hozta a Kolozsvárt meglepedő pallérok, kőfaragók és szobrászok névsorát, akiknek az új stílus meghonosodásában oly nagy szerepe volt". *Ibidem*.

■ **Foto 1.** Ortofotografia satului Luna de Jos (2011). Conturul gri continuu reprezintă amplasamentul actual al castelului Teleki. Conturul gri punctat include suprafețele împădurite imediat învecinate amplasamentului actual, posibil să fi aparținut parcului castelului (scala grafică reprezentată este estimativă) © DigitalGlobe 2015, GoogleEarth

■ **Photo 1.** Orthophoto of Luna de Jos village (2011). The continuous grey contour represents the current site of the Teleki Manor House. The dotted grey contour includes the afforested areas next to the current site, which might have belonged to the manor house park (the represented graphic scale is estimative) © DigitalGlobe 2015, GoogleEarth

Parcul castelului, cuprinzând arbori seculari (stejari, fagi, castani), dar și amenajări ornamentale de dată recentă, este amintit ca fiind dotat pe vremuri cu o glorieta.⁸ Dintre mai multele construcții care au intrat în alcătuirea ansamblului de-a lungul timpului, cele mai remarcabile care s-au păstrat sunt grajdul, ruina turnului de vânătoare și pavilionul neoclasic, folosit după naționalizare ca sediu CAP iar în prezent adăpostind un centru pentru îngrijire și asistență.

Peisaj

■ Satul Luna de Jos este situat în Podișul Someșan, pe valea râului Luna, de-a lungul căruia se desfășoară. La sud și nord de așezare, de-a lungul văii, se înalță dealuri parțial împădurite.

Amplasament

■ Ansamblul castelului Teleki se află în apropierea extremității vestice a satului (foto 1). Deși Harta Iosefină (fig. 1) prezintă în zona aproximativă a actualului amplasament o incintă pătrată împrejmuind o clădire cu planimetrie aparent cruciformă, aceasta este dificil de asociat cu vreuna din construcțiile care au supraviețuit până în zilele noastre. Forma actualului

8 „Az erdélyi kastélyok legtöbbszörnek mai napig is e parkok fő díszei; ilyen még a sámsondi, a marosvécsi fenyves, az óriási fatörzsekkel, gloriète-el egykor ékes kendilónai s a virágokkal telehalmozott, színekben dúskáló újabb választúti park, valamint a marosnémeti és a bethleni kastély gyönyörű kertje”. *Ibidem*, p. 115.

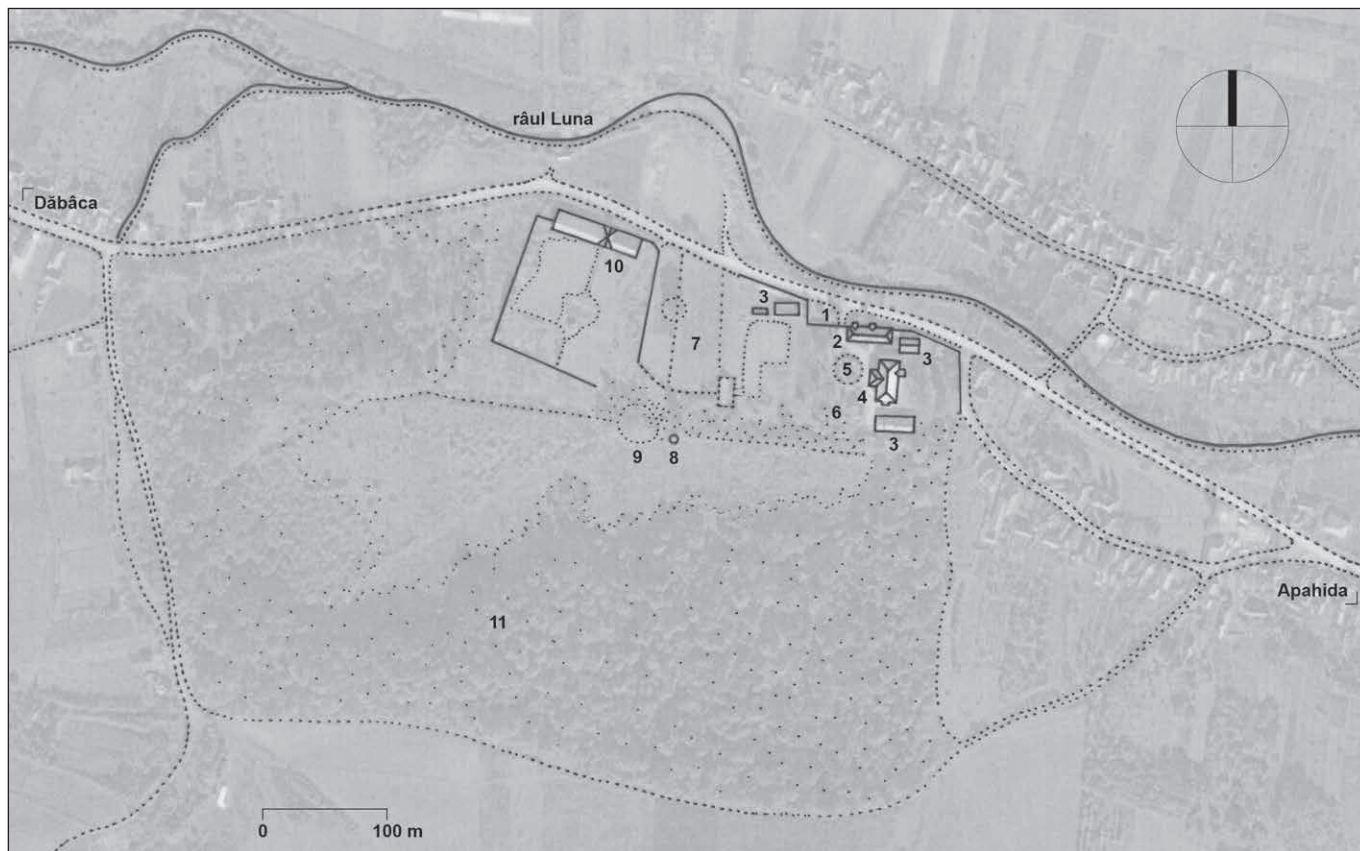
have entered in the ensemble's composition over time, the most remarkable ones that have been preserved are the stable, the ruin of the hunting tower, and the Neoclassical pavilion, used after the nationalisation as the central office of the agricultural cooperative (CAP), at present housing a care and support centre.

Landscape

■ Luna de Jos is located on the Someș Plateau, on the Luna River valley, along which it spreads. To the south and north of the settlement, along the valley, rise partially afforested hills.

Placement

■ The Teleki Manor House Ensemble is placed near the western extremity of the village (Photo 1). Although the map of the 1st Military Survey (Figure 1) depicts in the approximate area of the current site a square enclosure surrounding an apparently cruciform building, it is difficult to associate it with any of the buildings that have survived to this day. The shape of the current site is irregularly elongated following the direction of Luna River. The current site is delimited to the north by the village's main road – on the other side of the road, along it, unfolds the Luna River –, to the east by a secondary road, and to the south and east by agricultural and afforested terrains, whose unique characteris-

■ **Fig. 2.** *Dispunerea elementelor majore ale ansamblului castelului Teleki: 1 – acces, 2 – corp de poartă, 3 – anexe, 4 – pavilionul neoclasic, 5 – curte-grădină cu amenajări ornamentale de factură contemporană, 6 – livadă, 7 – terenuri cultivate, 8 – ruina turnului de vânătoare, 9 – amplasamentul fostei clădiri rezidențiale, 10 – grajd, 11 – versant împădurit (reconstituirea autoarei, suprapusă unei ortofotografii © GoogleEarth 2015; scala grafică reprezentată este estimativă) © Andreea MILEA*

■ **Figure 2.** *Placement of the major elements of the Teleki Manor House ensemble: 1 – access, 2 – gatehouse, 3 – outbuildings, 4 – Neoclassical pavilion, 5 – courtyard-garden with contemporary ornamental elements, 6 – orchard, 7 – cultivated fields, 8 – the ruin of the hunting tower, 9 – site of the former residential building, 10 – stable, 11 – afforested slope (author's reconstruction superposed over an orthophoto © GoogleEarth 2015; the represented graphic scale is estimative) © Andreea MILEA*

tics (the absence of parcelling, the existence of adult vegetation) and clear delimitations to the south and west through secondary roads lead to the supposition that they were a part of the former manor house park.

Local relief and the placement of major elements (Figure 2)

■ The plot corresponding to the current site of the manor house is relatively flat, being situated on the Luna River valley. To the south, the terrain climbs as an afforested slope (Photo 3). All the buildings in the manor house's ensemble are found in the flat area: in the eastern part of the site the gatehouse, the outbuildings, and the Neoclassical pavilion, grouped around a contemporary courtyard-garden; the ruin of the hunting tower isolated toward the central area of the site, where the flat area and the wooded slope meet; in the western area of the site, the stable placed along the main road of the village and the area of the former manor house, attached once to the hunting tower.

Access elements (Figure 2, Photos 2 and 5)

■ The current entrance is found in the eastern area of the site, facing the neoclassical pavilion, through a courtyard-garden. The

amplasament este neregulat alungită pe direcția râului Luna. Amplasamentul actual este delimitat la nord de drumul principal al satului – pe partea opusă a drumului, în lungul lui, desfășurându-se râul Luna –, la est de un drum secundar, iar la sud și vest de terenuri agricole și împădurite, ale căror caracter aparte (lipsa parcelărilor, ocuparea cu vegetație adultă a terenului) și delimitări clare la sud și vest prin drumuri secundare, conduc la a presupune apartenența lor la fostul parc al castelului.

Relief local și dispunerea elementelor majore (fig. 2)

■ Suprafața de teren corespunzătoare actualului amplasament al castelului este relativ plată, fiind situată în valea râului Luna. Spre sud, terenul urcă sub forma unui versant împădurit (foto 3). Toate construcțiile din ansamblul castelului se află în zona plată de teren: în partea estică a amplasamentului, corpul de poartă, anexele și pavilionul neoclasic, grupate în jurul unei curți-grădină de factură contemporană; ruina turnului de vânătoare, izolată spre zona centrală a amplasamentului, la întâlnirea dintre zona plată și versantul împădurit; iar în partea vestică a amplasamentului, grajdul dispus de-a lungul drumului principal al satului și zona fostului castel, atașat pe vremuri turnului de vânătoare.

Amenajările de acces (fig. 2, foto 2, 5)

■ Actualul acces este amenajat în partea estică a amplasamentului, în dreptul pavilionului neoclasic, prin intermediul unei curți-grădină. Amplasarea

■ **Foto 2.** Anexele și corpul de poartă, desfășurate de-a lungul drumului, alături de care este amenajat actualul acces în incintă. Corpurile de clădire sunt separate de drum printr-un taluz lin, aliniat cu arbuști decorativi, amenajare de factură contemporană. Arbori maturi, posibili supraviețuitori ai fostului parc, se regăsesc de asemenea răsleți pe marginea drumului © Andreea MILEA, 2009

■ **Photo 2.** Outbuildings and gatehouse, unfolded along the road, next to which the current entrance to the park is placed. The buildings are separated from the road by a gentle slope, lined with decorative shrubs, a contemporary element. Mature trees, possibly survivors of the former park, are also found scattered on the side of the road © Andreea MILEA, 2009

clădirii grajdului la drumul principal al satului, asociată poziției fostului corp de clădire atașat turnului de vânătoare, face plauzibilă ipoteza unui fost acces amenajat în imediata apropiere a clădirii grajdului – dacă nu chiar prin gangul acestuia –, conducând mai direct la corpul rezidențial.

Castelul și relația lui cu amenajările exterioare

■ Clădirea rezidențială atașată înspre vest turnului de vânătoare, vizibilă într-o imagine de sfârșit de secol XIX sau început de secol XX (foto 9),⁹ prezenta spre nord o configurație volumetrică în U, înălțată fiind pe parter și etaj. Dincolo de golurile ferestrelor care ritmează fațadele, caracterul imaginii nu permite descifrarea vreunui dispozitiv arhitectural de relaționare cu amenajările exterioare. Pe de altă parte, turnul de vânătoare (foto 8) permitea perspective asupra împrejurimilor, în patru direcții, de la trei niveluri de înălțime diferite. În imaginea amintită sunt de asemenea vizibile construcții parter adosate laturii estice a turnului de vânătoare.

În prezent, pavilionul neoclasic dispune (foto 5), în cadrul rezalitulului său central orientat spre curtea-grădină, de o verandă ușor înălțată de la nivelul terenului, care acomodează de altfel accesul în pavilion.

placement of the stable next to the main village road, associated with the position of the former building attached to the hunting tower, makes plausible the idea of a former entrance established in the near vicinity of the stable building – if not through its gangway –, leading more directly to the residential building.

The manor house and its relationship with the landscape design

■ The residential building attached to the west to the hunting building, visible in an image from the end of the 19th century or the beginning of the 20th (Photo 9),⁹ had a U-shaped volume as seen from north, with ground and upper floors. Beyond the window openings that articulate the elevations, the image does not allow us to decipher any architectural device for the relationship with the landscaping. On the other hand, the hunting tower (Photo 8) allowed views on the surrounding landscape, in four di-

9 Hilda HORVÁTH, *Stylus, szellem, tradíció. A történelmi Magyarország kastélyai*, Várpalota, Szinbád Nonprofit Kft. – Trianon Múzeum Alapítvány, 2010, respectiv „Luna de Jos – Teleki”, monumenteuitate.org, accesat ultima dată în martie 2015, la URL: <http://monumenteuitate.org/ro/monument/318/Luna-de-Jos-Teleki>.

9 Hilda HORVÁTH, *Stylus, szellem, tradíció. A történelmi Magyarország kastélyai* (Várpalota: Szinbád Nonprofit Kft. – Trianon Múzeum Alapítvány, 2010), respectively “Luna de Jos – Teleki”, monumenteuitate.org, <http://monumenteuitate.org/ro/monument/318/Luna-de-Jos-Teleki> (accessed in March 2015).

■ **Foto 3.** Ruina turnului de vânătoare, privită din drumul satului. În planul îndepărtat se desfășoară versantul împădurit © Andreea MILEA, 2009

■ **Foto 4.** Grajdul, desfășurat de-a lungul drumului © Andreea MILEA, 2009

■ **Photo 3.** Ruin of the hunting tower, seen from the village road. The afforested slope unfolds in the background © Andreea MILEA, 2009

■ **Photo 4.** The stable, placed along the road © Andreea MILEA, 2009

rections, from three different heights. In the above-mentioned image there are also visible ground floor buildings attached to the eastern side of the hunting tower.

Currently, the neoclassical pavilion has (Photo 5), within its central jutting facing the courtyard-garden, a porch slightly raised from the terrain level, which houses the entrance to the pavilion.

Landscape design¹⁰

■ The characteristics of the relief, the placement of buildings on the site, the advanced age of some of the trees, and also the presence of the hunting tower encourages us to believe that two areas with different landscaping could have been outlined in the park's design: one related to the flat terrain area, supporting the constructions, the other encompassing the slope and the afforested terrain, a possible hunting park. Supporting this supposition, the above-mentioned image from the end of the 19th century or the beginning of the 20th, presents elements specific to the mixed style, with winding alleys, decorative shrubs placed regularly in the vicinity of the elevations and taller vegetation, consisting

¹⁰ Taking into account the specifics of the landscape architecture and of the elements with which it works, for the study of historical park landscaping we consider the following aspects to be of interest: the style of the park's landscaping; the delimitation of the areas with different characters; the compositional principles of the design; the placement of circulation routes, their hierarchy, and the treatment of the stepping surfaces; the placement of the vegetation, the height of the specimens and the species used; the presence of ornamental buildings, of ornamental objects, and of outdoor furniture.

Amenajarea exterioară¹⁰

■ Caracterul reliefului, modul de amplasare a construcțiilor pe sit, vârsta înaintată a unora dintre arbori și totodată prezența turnului de vânătoare ne îndeamnă a presupune că două zone cu amenajări de factură diferită s-ar fi putut contura în amenajarea parcului: una aferentă suprafeței

10 Luând în considerare specificul arhitecturii peisagere și a elementelor cu care ea lucrează, pentru studiul amenajărilor parcurilor istorice considerăm că sunt de interes următoarele aspecte: stilul amenajării parcului; delimitarea zonelor cu caracter diferit; principiile compoziționale la care s-a recurs în amenajare; dispunerea traseelor de circulație, ierarhia acestora și tratarea suprafeței de călcare; dispunerea vegetației, înălțimea exemplarelor vegetale și speciile întrebuințate; prezența construcțiilor ornamentale, a obiectelor ornamentale și a mobilierului de parc.

■ **Foto 5.** Pavilionul neoclasic, cu veranda rezaliturii central îndreptată spre curtea-grădină cu amenajări ornamentale de factură contemporană © Andreea MILEA, 2009

■ **Photo 5.** The Neoclassical pavilion, with the porch of the central jutting towards the courtyard-garden with contemporary ornamental elements © Andreea MILEA, 2009

plate de teren, susținând construcțiile, cealaltă înglobând versantul și terenul împădurit, posibil parc de vânătoare. În sprijinul acestei presupunerii, imaginea de la sfârșitul secolului al XIX-lea sau începutul secolului al XX-lea, deja amintită, prezintă amenajări specifice stilului mixt, cu alei sinuoase, arbuști decorativi dispuși regulat în imediata apropiere a fațadelor și o vegetație mai înaltă, de arbori, cu dispuneri mai libere,¹¹ odată ce ne distanțăm de zona construită. Despre aspectul glorieței amintite de József BIRÓ în lucrarea sa,¹² nu deținem informații.

În prezent, dacă versantul împădurit și-a păstrat oarecum caracterul, amenajarea de la baza versantului pare să se fi pierdut cu desăvârșire: în locul aleilor și aranjamentelor studiate au apărut câteva trasări pentru delimitarea unor loturi agricole (foto 7-8), printre care au supraviețuit răzleți câțiva arbori bătrâni. Curtea-grădină (foto 5-6), la accesul în pavilionul neoclasic, este în cea mai mare parte de factură contemporană, cu dispuneri geometrice de arbuști decorativi și gard viu, fără o orientare stilistică clară. O mică plantație cu pomi fructiferi o urmează înspre versantul împădurit.

11 Stilul mixt reunește caracteristicile grădinilor geometrice și a celor peisagere, făcându-și simțită prezența în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și impunându-se către sfârșitul secolului al XIX-lea. Spre deosebire de stilul peisager, care necesita spații vaste pentru crearea scenelor de peisaj natural, stilul mixt este aplicabil și adaptabil și unor suprafețe de teren relativ reduse. Pentru caracteristicile stilului mixt de amenajare a grădinilor, a se vedea Ana-Felicia ILIESCU, *Arhitectură peisageră*, București, Editura Ceres, 2003, p. 62-64.

12 A se vedea nota 8, supra.

of trees with freer placements,¹¹ once we move away from the built area. We have no information on the aspect of the gloriette mentioned by József BIRÓ in his work.¹²

At present, if the wooded slope has preserved somewhat its characteristics, the design at the base of the slope seems to have been completely lost: in place of the studied alleys and design elements, several plottings have appeared for the delimitation of agricultural plots (Photos 7-8), among which several scattered old trees have survived. The courtyard-garden (Photos 5-6), at the entrance to the Neoclassical pavilion, is largely contemporary, with geometric elements of decorative shrubs and hedges, without a clear stylistic orientation. A small plantation of fruit-bearing trees follows it towards the afforested slope.

11 The mixed style reunites the characteristics of geometric and landscaped gardens, making its presence felt in the second half of the 18th century and imposing itself at the end of the 19th century. As opposed to the landscaped style, which needed vast spaces for the creation of natural landscape scenes, the mixed style is applicable and adaptable to relatively small surfaces. For mixed style landscape design characteristics, see Ana-Felicia ILIESCU, *Arhitectură peisageră* (Bucharest: Editura Ceres, 2003), 62-64.

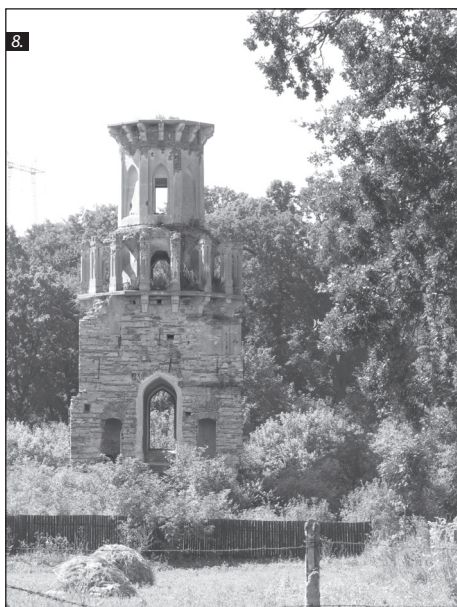
12 See footnote 8, above.

■ Foto 6. Curtea-grădină, în dreptul pavilionului neoclasic, urmată de o mică plantație cu pomi fructiferi © Andreea MILEA, 2009

■ Photo 6. Courtyard-garden, facing the Neoclassical pavilion, followed by a small orchard © Andreea MILEA, 2009

- **Foto 7.** Terenuri parțial cultivate se interpun, în prezent, între pavilionul neoclasic și ruina turnului de vânătoare © Andreea MILEA, 2009
- **Foto 8.** Ruina turnului de vânătoare, privită din drumul satului © Andreea MILEA, 2009
- **Photo 7.** Partially cultivated fields are interposed, at present, between the Neoclassical pavilion and the ruin of the hunting tower © Andreea MILEA, 2009
- **Photo 8.** The ruin of the hunting tower seen from the village road © Andreea MILEA, 2009

Conclusion

■ The Teleki Manor House ensemble in Luna de Jos has suffered major alterations, both through the loss and ruin, over time, of buildings that were defining for its composition, and also through the loss of the landscaping elements, which are impossible to trace. Beyond the different characteristics of the slope and valley areas, the main elements that have survived from the former ensemble are the Neoclassical pavilion, the stable, and the ruin of the hunting tower, to which minor vestiges of other buildings are added.

Concluzie

■ Ansamblul castelului Teleki din Luna de Jos a suferit alterări majore, atât prin pierderea și ruina, de-a lungul timpului, a unor construcții definitorii pentru compoziția ansamblului, cât și prin pierderea amenajărilor exterioare, ale căror urme nu sunt posibil de descifrat. Dincolo de caracterul diferit al zonelor de versant și de vale, principalele elemente care au supraviețuit din fostul ansamblu sunt pavilionul neoclasic, grajdul și ruina turnului de vânătoare, cărora li se adaugă vestigii minore ale altor construcții.

Bibliografie/Bibliography

- *** Lista Monumentelor Istorice 2004, respectiv 2010 (Ministerul Culturii și Patrimoniului Național, Institutul Național al Patrimoniului). [List of Historic Buildings from 2004 and 2010 (Ministry of Culture and National Heritage, National Institute of Heritage)].
- *** „Luna de Jos – Teleki”, monumenteuitate.org, accesat ultima dată în martie 2015, la URL: <http://monumenteuitate.org/ro/monument/318/Luna-de-Jos-Teleki>.
- BIRÓ, József, *Erdélyi kastélyok*, Budapest, Új Idők Irodalmi Intézet – Singer és Wolfner – Kiadása, 1944.
- HORVÁTH, Hilda, *Stílus, szellem, tradíció. A történelmi Magyarország kastélyai*, Várpalota, Szinbád Nonprofit Kft. – Trianon Múzeum Alapítvány, 2010.
- ILIESCU, Ana-Felicia, *Arhitectură peisageră*, București, Editura Ceres, 2003.
- MILEA, Andreea, *Grădini istorice din Transilvania: primi pași pentru o cercetare sistematică*, în „Transsylvania Nostra”, nr. 4/2012, p. 48-60.
- SZABÓ, Attila M., „Dicționar de localități din Transilvania”, dictionar.referinte.transindex.ro, accesat ultima dată în decembrie 2014, la URL: <http://dictionar.referinte.transindex.ro/index.php?action=betu&betu=l&kezd=180&co=roman>.

- **Foto 9.** Clădirea rezidențială atașată înspre vest turnului de vânătoare, vizibilă într-o imagine de sfârșitul de secolului XIX-lea sau începutul de secolului XX-lea, publicată de Hilda HORVÁTH în *Stílus, szellem, tradíció. A történelmi Magyarország kastélyai* (2010) © Szinbád Nonprofit Kft. – Trianon Múzeum Alapítvány, Várpalota
- **Photo 9.** The residential building attached to the west to the hunting tower, visible in an image from the end of the 19th century or the beginning of the 20th, published by Hilda HORVÁTH in *Stílus, szellem, tradíció. A történelmi Magyarország kastélyai* (2010) © Szinbád Nonprofit Kft. – Trianon Múzeum Alapítvány, Várpalota